NUME DE FAMILIE COMPUSE PROVENITE DIN SINTAGME

VIORICA RĂILEANU

Antroponimele, ca orice unități lexicale, se supun legilor de dezvoltare a limbii. Din acest motiv, pot fi o mărturie a unor forme de limbă azi dispărute, pot consemna fenomene ce interesează îndeaproape istoria limbii, pot îmbogăți registrul derivatelor în limbă, iar explicația lor necesită, uneori, raportarea la anumiți termeni regionali, dialectali.

Aşadar, în scopul identificării persoanelor, s-au folosit şi se folosesc diferite formule, care se includ în sistemul popular de denominație personală. Ele circulă în graiurile populare ca nişte îmbinări sau sintagme antroponimice (Dumbrăveanu 2002–2003: 165), fiind rezultatul asocierii câtorva apelative.

Astfel de asocieri, formate prin juxtapunere dintr-un substantiv şi un adjectiv redau de regulă, un sens calificativ: *bot-gros, buză-groasă, cap-gros, cap-şteap, coate-goale, gură-cască, gură-rea, mațe-goale, mațe-pestrițe, piele-lungă, talpă-lată, tivgă-goală* etc. sau dintr-un substantiv şi un participiu tranzitiv adjectivat: *gură-spartă, burtă-spartă, mațe-fripte* etc." (cf. Ciobanu 1970: 78–80). În afara acestui tip de compuse, create pe baza relației de determinare substantivală, adjectivală, ponderea semantică revenind adjectivului care exprimă, în esență, o caracteristică, mai există îmbinări din verb şi substantiv, în cazul cărora, în mod egal, ambele, componente contribuie la conturarea înțelesului, cu o referință semantică identică (omul): *fluieră-vânt, linge-blide, papă-lapte, pierde-vară, soarbe-zeamă, zgârie-brânză* etc. La această categorie, „trebuie atrase în grupul compuselor care privesc individul uman şi acelea care se referă, tot în mod figurat, la animale, păsări, plante, boli etc.: *gât-vânăt, piept-roşu, lemn-dulce, apă-albă* «cataractă», *apă-neagră* «glaucom», *bube-dulci*". (Ciobanu 1970: 80). Aceste sintagme create ca epitete referitoare la diferite caracteristici fizice şi psihice ale omului, au fost folosite, ulterior, în calitate de formule denominative populare atât pentru bărbați (flăcăi sau însurați), cât şi pentru femei (măritate sau nemăritate). Dar „în timp ce un compus este, de regulă, o unitate semantică nouă, cu un înțeles nou la nivelul limbii comune, altul decât cel al sensului exprimat de fiecare dintre elementele sale componente (Asan, Ciobanu 1967: 241) (*bot-gros* a căpătat, prin compunere, înțelesul de „om lipsit de bună-cuviință"; *mălai-mare* «om mâncăcios sau înalt, dar bleg, lipsit de vlagă, prostănac»; *mațe-goale* «om sărac, flămând»; *pierde-vară* «leneş»; *soarbe-zeamă* «om prost»; *vorbă-lungă*

FD, XXXVII, Bucureşti, 2018, p. 123–131

BDD-A29392 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

«flecar, palavragiu», *frige-linte* « zgârcit; avar» etc.), la nivel antroponimic, părțile constituente îşi păstrează propria valoare, iar împreună formează o unitate semantică, construită – din punct de vedere gramatical – după tiparele limbii comune, iar semantic – ca un micromodel explicativ" (Burci, Zăbavă 2003: 61), contribuind la determinarea cât mai precisă a persoanei denumite, în vederea evitării coincidențelor antroponimice. În cazul formulelor denominative compuse, majoritatea exemplelor sunt supranume şi doar câteva pot fi considerate porecle. Supranumele apar „dintr-o necesitate socială şi antroponimică, de a identifica mai uşor o persoană, în sistemul numelor de persoană". (Stan 1957: 43). Ele nu au conținut ironic sau afectiv şi chiar dacă l-au avut cândva, acesta a dispărut treptat, predominând caracterul antroponimic. Supranumele au circulat, la început, ca nume active, cu funcție de nume de familie neoficiale, constituind o treaptă importantă în formarea numelor de familie compuse.

Cât priveşte perioada de creare a numelor în discuție, acestea se înregistrează destul de timpuriu, în acte juridice şi administrative: Duma *Limbădulce* (1435), Ion *Limbădulce* (1489), Tudor *Limbădulce* (1455), Gheorghe *Barbă Geamănă* (1454), Dragomir *Patruzăci de pâre* (1490), Ion *Barbă-Albă* (1585), Ion *Bucate Direpte* (1608), Gheorghie *Barbă Lată* (1616), Gligorcea *Lapteacru* (1620), Gligori *Palmealbe* (1627), Avram *Curnegru* (1677), Zaharia *Mânălungă* (1692), Gavril *Zgâriebrânză* (1693), Ştefan *Pişcăbabă* (1700) (Burci, Zăbavă 2003: 61–62). Astfel de nume au devenit mai târziu nume de familie consacrate şi s-au impus în onomastica oficială. „Dacă, inițial, în documentele de arhivă sunt întâlnite numeroase antroponime compuse prin juxtapunerea termenilor, susținută de multe ori şi de folosirea cratimei – pentru a se întări faptul că este vorba de o sintagmă – treptat, aglutinarea se impune ca mijloc principal de formare a acestui tip de nume". (*ibidem*: 65). În acest sens, sunt concludente exemplele excerptate din *MEF*, unde sudarea morfosintactică a părților componente este totală, fiind rezultatul unei îndelungate coexistențe*: Ababii*, *Acucoanei*, *Babăre*[a], *Barbălată*, *Barbălungă*, *Barbămândră*, *Barbărasă*, *Barbăroşă*, *Barbăroşie*, *Băietrău*, *Belibou*, *Belicâine*, *Belicâne*, *Boubălțat*, *Bouroş*, *Bunacali*, *Bunăcale*, *Bunăzâua*, *Calcăatinge*, *Capalbu*, *Caplat*, *Catăaproape*, *Catăbini*, *Catănsus*, *Catărău*, *Cherdivară*, *Chişcăbabă*, *Cojocscurt*, *Curlat*, *Curnegru*, *Curroş*, *Decusară*, *Frunzălată*, *Ghervasă*, *Haidealul*, *Lapteacru*, *Mereacre*, *Meriacri*, *Perdivară*, *Peşterău*, *Pierdivară*, *Roadedealul*, *Sarăandrii*, *Sâlion*, *Scurăcană*, *Treiboi*, *Țarălungă*, *Vremiră* etc. (MEF 1975: vol. VII, partea II).

Din punct de vedere formal, Constantinescu 1963: 51 distinge următoarele structuri ale antroponimelor compuse:

1. nume comun + adjectiv: *Capalb, Părlat*;
2. verb + substantiv: *Frige-vacă, Plânge-banul*;
3. verb + adverb: *Fuge-bine*;
4. verb + verb: *Calcatinge;*
5. substantiv + substantiv: *Buzgurilă*;

BDD-A29392 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

6. expresii: *Hara-grij, Rogu-te;*

7. două antroponime alăturate sau chiar contaminate într-unul singur: *Vasilie* (Vasile + Ilie)*, Petrulie* (Petru + Ilie), *Siliancu* (Vasile + Iancu) etc.

Deşi, teoretic, s-ar părea că orice cuvânt care aparţine limbii comune poate forma un nume compus, practic, antroponimia selectează cu precădere doar anumite grupuri concrete. La formarea numelor compuse, care din punct de vedere morfologic sunt substantive proprii, în mod frecvent, au fost întrebuinţate substantivele, adjectivele, verbele, articolele, numeralele (mai ales cele cardinale), interjecţiile, prepoziţiile, adverbele. Astăzi în nomenclatorul onomastic oficial din Republica Moldova. Numele de familie compuse, create pe baza *unui substantiv* sunt cel mai des atestate. Structura lor internă este reprezentată prin următoarele tipuri: substantiv + adjectiv, adjectiv + substantiv, articol + substantiv, verb + substantiv, numeral + substantiv, substantiv + prenume, substantiv + substantiv, prepoziţie + prepoziţie + substantiv, interjecţie + prepoziţie + substantiv. În organizările enumerate, elementul constant, variabil ca topică, îl constituie substantivul, absolut necesar prin specificul său: denominaţia.

Substantivele din componenţa numelor compuse denumesc:

părţi ale corpului omenesc (barbă, burun „nas”, buză, cap, chele „piele”, chică, cur, gură, ochi, maţe, mână, oase, talpă etc.): *Barbasura*[1], *Barbălată* (var.: *Barbalat, Barbulat, Barbilat, Barbălat, Barbalată, Barbalatî, Barbulată, Barbolat, Barbâlat, Barbîlat*), *Barbăneagră* (var.: *Barbaneagra, Barbaneagră, Barbaneagre, Barbaniagra, Barbăneagra, Barbă-Neagră, Barbeneagra, Barbineagra, Barbineagră, Barbîneagră, Barbîneagra, Barbî-Neagrî, Barbîneagrî*), *Barbănouă* (var.: *Barbanova, Barbanoi, Barbanou, Barbanouă, Barbănou, Barbunova, Barbînou, Barbanoua, Barbinov, Barbinova*); *Barbărasă* (var.: *Barbaras, Barburas, Barburasă, Barbarasa, Barburasî, Barbarasov, Barbarasova, Barbarasă*), *Barbăroşie* (var.: *Barbaroş, Barbăroş, Barbaroşie, Barburoş, Barbaroşa, Barbîroş, Barbiroşa, Barbaroşi, Barbăroşă, Barbaroşii, Barboroşie, Barbaroşe, Barbăroşe, Barbîroşie, Barboros, Barbaroşu, Barberoş, Barberoşa, Barbîroşi*), *Barbăscumpă* (var.: *Barbascumpa, Barbascumpă, Barbăscumpa*); *Burunsus* (var.: *Burnusus, Burnusuz*)*; Buzămurgă* (var.: *Buzîmurga, Buzumurgă, Buzîmurgî, Buzu-Marga*), *Buzguril*, *Buzanova* (var.: *Buzunov, Buzunova*); *Capalb*, *Capbătut* (var.: *Capbatut, Cabatut, Cabătut, Cap-Bătut*), *Caplegat, Capmare* (var.: *Cap-Mare, Capmaru, Capmari, Copmari*), *Capmoale* (var.: *Capmole*), *Caproş* (var.: *Caproşu*), *Capstrîmb*; *Chelemîndră* (var.: *Chelemîndra, Chelimîndra*), *Cheleverde* (var.: *Cheliverdi, Cheliverde, Cheleverdi, Cheliverda*); *Chicăroşie* (var.: *Chicaroş, Chicaroşie, Chicoroş*); *Curoş* (var.: *Curoşu*), *Curjos*, *Curlat* (var.:

[1] Exemplele sunt extrase de pe site-ul oficial *Servicii informaţionale on-line* „REGISTRU”. În paranteze sunt indicate toate variantele înregistrate ale numelui, Este vorba, totuşi, de nume de persoane a căror identitate trebuie păstrată. Am reţinut, pentru exemplificare, numai patronimele care au în structura lor internă apelative ce fac parte din vocabularul limbii române.

BDD-A29392 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

Curlatov, Curlatova), *Mutcur*; *Gurămultă* (var.: *Goremulta*)[2], *Guremulta, Guramulta, Gurămulte*)*; Bozaochii* (var.: *Bazaochi(i)*), *Cernoochi* (var.: *Cernoochii*)*, Patruochi, Cervonoochi* (var.: *Cervonooki*)*;Maţerele* (var.: *Maţerăle, Maţîrăle, Maţereli, Maţîrele*), *Maţgras* (var.: *Mazgras*, *Masgros*); *Mânăscurtă* (var.: *Mînascurta, Mînascurtă, Mînăscurta, Mînăscurtă, Mînîscurtă*); *Oaserele* (var.: *Oasărele, Oasăreli*); *Talpălată* (var.: *Talpă-Lată, Talpălata, Talpalaţchi, Talpalaţcaia, Talpalaţchii, Talpalaţkaia, Talpolaţkaia, Talpolaţchi*) etc. După cum se poate constata, chiar atunci când adjectivul se traduce într-o altă limbă, substantivul îşi păstrează identitatea românească: *Cernoochi, Cervenoochi*. De fapt, în chip firesc, acesta rămâne elementul stabil al îmbinării, variind, inevitabil, însuşirea prin care se disting indivizii.

păsări şi animale, în special domestice (bou, câine, gâscă, iapă, mâţă, oaie, peşte, porc, vacă etc.): *Belibou*[3] (var.: *Belebou, Belibo, Belibov, Bilibov*), *Boubătrîn* (var.: *Bobotrîn, Boubatrîn, Boubetrin, Boubotrîn*), *Bounegru* (var.: *Bounegr, Boinegri, Bounegra, Bovnegra*), *Bouroş* (var.: *Bauroş, Bou-Roş, Bouroşu*), *Bovbalan, Şapteboi*; *Belican, Şeptichin* „şapte câini”; *Gîştemulte* (var.: *Ghestemulte, Ghiştemult, Ghiştemulte, Ghişte Multe, Ghişte-Multe, Gîşte-Multe*); *Iapăscurtă* (var.: *Iapascurte, Iapîscurta*), *Iapără* (var.: *Iapăre, Iapâră*); *Mîţăblîndă* (var.: *Mîţablînda, Mîţăblînda, Mîţeblînda, Mîţîblînda, Mîţîblîndî, Mîţî-Blîndî*); *Frigioi* (var.: *Fridjioi*), *Oaieneagră* (var.: *Oineagra, Oineagră*); *Peşterău* (var.: *Peştereu, Peştireu*); *Porcgras* (var.: *Porc-Gras*); *Puitîrziu; Belivacă* (var.: *Belivac, Belivaca*), *Vacără, Vacaroş* etc. Şi în acest caz, când substantivul denumeşte păsări sau animale, el rămâne acelaşi component invariabil în raport cu verbul sau adjectivul asociat, chiar în forme corupte, indiferent de poziţia din construcţie: antepus, *Bobătrân* = Boubătrân, postpus, *Belican* = Belicâne, reproducând forme rostite sau grafice.

produse alimentare (borş, bragă, lapte, mălai, mere, unt, zeamă etc.): *Dobriborş*, *Jeliborşci* (var.: *Zeliborş*), *Zilimborş* (var.: *Ziliborş*), *Papăborş*[4] (var.: *Papaborş, Papa-Borşci, Papîborş*); *Bragnebun* (var.: *Bragneabun*); *Lapteacru* (var.: *Laptiacru*), *Laptebatut, Laptedulce*; *Mălairău* (var.: *Malairău, Malaireu, Malareu, Malarău*), *Jelimălai* (var.: *Jelemalai, Jelimalai*); *Mereacre* (var.: *Mereacri, Meriacre, Meriacri*), *Papămere* (var.: *Papămeri, Papîmere, Papîmeri*); *Untmoale; Zeamăneagră* (var.: *Zamăneagra, Zamăneagră, Zameneagra, Zamîneagra, Zamîneagră, Zamîneagrî, Zamîneagră*) etc. Categoria cuprinde mai multe tipuri de structuri: **autentice**, specifice limbii române prin topica adjectivului: *Lapte**acru**, Mălai**rău**, Unt**moale***; **corupte** prin traducerea adjectivului, fapt probat şi de antepoziţia acestuia: *Jelimălai* „Mălai verde”, cu alte

[2] De la apelativul românesc *gură* s-a ajuns la *gore* (rus. *gore* „durere, tristeţe, jale”), printr-un fel de etimologie populară *sui-generis*.

[3] Verbul *a beli* are sensul de „a jupui; (fig.) a despuia, a extorca”.

[4] Este vorba de verbul *a păpa* „a mânca”, din graiul copiilor mici, utilizat cu intenţii peiorative.

BDD-A29392 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

cuvinte „porumb verde”, sau prin traducerea structurii integrale *Jeliborsci* „Borş verde”, denumit astfel după ingrediente. Posibilitatea coruperii s-ar explica prin aportul mediului alogen în care au fost constrânşi băştinaşii să locuiască.

diverse: elemente ale naturii, floră, fenomene, unelte, obiecte casnice, vestimentaţie etc. (apă, baltă, ban, casă, cânepă, ciubotă, cojoc, colibă, fier, foc, furcă, fus, lei, manta, oală, paie, para, topor etc.): *Apărece* (var.: *Apareci, Apăreci, Aperece*); *Buhînbaltă* (var.: *Buhîmbaltă*)*, Buhnibaltă* (var.: *Bunibaltă, Bunibalta*); *Doibani* (var.: *Doiban*), *Banegru*, *Beliban; Casamare* (var.: *Casîmare*), *Casarece* (var.: *Casareci, Casărăşe, Caserece, Casereci, Caserecea*), *Pîrlicasă* (var.: *Pîrlicas*); *Cînepăverde; Ciubotăroşie* (var.: *Cebotaroş, Cebotăroş, Cebotîroş, Cibotaroş, Cibotă-Roşă, Cibotroş*), *Cojocscurt* (var.: *Cojoc-Scurt, Cozişcurt*), *Colibăverde* (var.: *Colibaverde, Coliba-Verde, Colibaverdi, Coliba-Verdi, Coliboverde, Coliboverdi, Calibaverde, Calibaverdi*); *Frîngefier* (var.: *Frîngefer, Frînjefer, Frînjefier*); *Ardefoc* (var.: *Ardifoc*); *Furcămîndră* (var.: *Furcamîndra*), *Zvîrlefus* (var.: *Zvîrlifus*), *Cincilei*; *Mantaroş* (var.: *Montaroş*)*; Radiola, Scobioală* (var.: *Scobioala, Scobiola*), *Stărnioală* (var.: *Sternioală, Sternioala, Sterniola*); *Paierele* (var.: *Paerele, Paereli, Paierăle, Paiereli, Pairele, Paireli*); *Paralungă* (var.: *Paralunga, Paralungă, Părălungă*); *Grostopor* (var.: *Gros-Topor*) etc. La această categorie, uneori, secvenţa combinatorie depăşeşte cadrul structurii bimembre, corespunzând unei propoziţii a cărui predicaţie constă în interjecţii: *Buh în baltă!* Remarcăm trăsătura rezumativă a compusului, care prin secvenţa respectivă a fixat, probabil, o întâmplare reală.

fiinţe umane (babă, băiat, chir ‘domn, jupân’, copil, frate, mamă, moş, om, vodă etc.): *Babălungă* (var.: *Babalunga, Babalungă, Babălunghe, Babilunga, Babîlungî, Babîlunga, Babîlungă*), *Babaraica, Babără* (var.: *Babară, Babără, Babira, Babire, Babîră, Babîre*), *Babisanda*, *Babumara*, *Zgârcibabă* (var.: *Zgîrcibaba, Zgîrcibabă*), *Chişcăbabă* (var.: *Chişcababa*); *Băietrău* (var.: *Băetrău, Băetreu, Baetrov*); *Chiralina, Chironachi, Chirvasă* (var.: *Chirvas*); *Copiimulţi* (var.: *Copiimulţ, Copii-Mulţ, Copii-Mulţi, Copimulţ, Copchimulţi, Copchi-Mulţ*); *Fratepietro*, *Şaptefraţi* (var.: *Şaptefrati, Şaptefraţ, Şaptifraţ, Şaptifraţi, Şeptefraţ, Şeptefraţi, Şeptifraţ, Şeptifraţi*); *Sîncumami* (var.: *Sîncumamii*); *Aluimoş* (var.: *Aluimoşu, Amoş, Amoşii, Amoşului*), *Moşulupa* (var.: *Moşolupa*), *Moşlat; Ombun; Negru-Vodă* (var.: *Negrivoda, Negrivodă, Negruvoda, Negru-Voda, Negruvodă*) etc. În această subclasă, structurile sunt extrem de diverse, pe lângă substantiv + adjectiv, verb + substantiv, incluzând formele protocolare de adresare: *Chironachi* < *chir* „domn” < ngr. *kýr* + *Onache*, hipocoristic de la *Onea* < *Ion, Chirvasă* < *chir* + var. coruptă *Vase* < *Vasile, Chiralina* < *chira* < ngr. *kyrá* „doamnă” + *Lina*; *Fratepietro* < *Frate Petru*; numeral + subst. *Şapte fraţi*, genitive: *A lui moşu* < *aluimoşu*, metafore, *Sâncumamii* < *ţâncul mamii* „puiul, căţelul…”. Multitudinea variantelor se explică, în principal, ca forme specifice oralităţii moldoveneşti, cu particularităţi proprii: monoftongarea *Babărea* > *Babără*; palatalizarea labialelor: *Copii Mulţi* > *Copchii Mulţi*, regimul africatelor: *Casă rece* > *Casăreşi*, la care se

BDD-A29392 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

adaugă şi pronunţii ale minoritarilor: *Colibaverde* > *Caliba verde*.

La formarea numelor de familie compuse, pe lângă substantive, participă într-un procent mare şi adjectivele (masculine şi feminine, cu formele de singular şi plural). În mod frecvent, sunt întrebuinţate adjective care exprimă noţiunea de „culoare”:

alb (*Calalb, Hadjalbu, Capalb*), bălan (*Bovbalan*), murg (*Buzămurgă*), negru (*Banegru, Barbăneagră, Bounegru, Negru-Vodă*), roşu (*Barbăroşie, Bouroş, Caproş, Ciubotăroşie, Chicăroşie, Chiroş, Curoşu, Mantaroş, Meiroşu, Vacaroş*), verde (*Colibăverde, Cheleverde, Mucverde, Cînepăverde*) etc.

sau de „mărime”: gros (*Botgros, Masgros, Grostopor*), lat (*Cerlat, Barbălată, Curlat, Cheplat, Moşlat, Talpălată*), lung (*Alungulese, Babălungă, Ţarălungă, Paralungă, Poalelungi*), mare (*Capmare, Casamare, Grădinămare*), mult (*Copiimulţi, Gîştemulte, Gurămultă*), scurt (*Cojocscurt, Iapăscurtă, Mânăscurtă*) etc. Participarea adjectivului se explică prin capacitatea acestuia de a exprima însuşirea care individualizează o persoană, aflându-se, invariabil în postpoziţie.

Pe locul imediat următor se situează, ca număr de apariţii, perechile antonimice: bun/rău, cald/rece, tare/moale, sus/jos etc.

Dintre verbe, cele mai utilizate sunt: *a arde, a beli, a frige, a frânge, a jeli, a muta, a păpa, a pierde, a pârli, a rade, a roade, a scobi, a tăia, a zvârli*. Numele de familie compuse care au la bază un verb pot avea următoarele structuri:

verb + substantiv: *Pierdevară* (var.: *Cherdevară, Cherdivar, Cherdivară, Cherdivarenco, Perdevar, Perdevară, Perdevarî, Perdivar, Perdivara, Perdivară, Perdivari, Perdivarî*), *Roadedeal* (var.: *Rodideal*), *Sparionoapte* (var.: *Sparinopta*), *Sparivac, Taievorbă* (var.: *Taevorba, Taevorbă, Taievorba, Taivorba, Taivorbă*) etc.;

verb + adverb: *Catărău* (var.: *Catarău, Catârău, Catîrău, Caterău, Caterev, Catîreu, Cătărău*), *Cîntăbine* (var.: *Cîntebine, Cîntîbine, Contobinin*), *Joacă bine* (var.: *Joacabine, Joacbine, Joacobine, Jocăbine, Jocî-Bini*) etc.;

Dezvoltarea de variante comportă, în principal, aceleaşi motivaţii, ca în cazul combinaţiilor subst. + adj., la care se mai adaugă accidentele fonetice de felul sincopei *Joacă bine* > *Joacăbine* > *Joacbine* ori rostirile alogenilor, cu extensiuni terminale conforme cu limba lor: *Cântă bine* > *Contobinin*.

verb + prepoziţie + adverb: *Catănsus* (var.: *Catansus, Catînsus*), *Saiînsus* (var.: *Sainsus, Sansus*);

verb + verb: *Calcatinge* (var.: *Calcatinci, Calcatingi, Calcatinj, Calcatinja, Calcatinje*) etc.

O categorie aparte de nume de familie, specific moldoveneşti, sunt şi formulele compuse care provin de la nume personale masculine sau feminine în cazul genitiv, cu articolul posesiv-genitival contopit cu antroponimul. „Articolul posesiv (*a, al*) a făcut, într-o primă fază, corp comun cu numele propriu (*Aancuţei, Ababei, Abălănesei, Aburlăciţei, Achelăriţii, Agheorghiesei, Albucurei, Albadii* etc.) pentru ca, apoi, acesta să se piardă la unele dintre ele (pe măsură ce se succed generaţiile, legătura directă cu întemeietorul familiei slăbeşte, chiar dacă există

BDD-A29392 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

conştiința apartenenței la acel clan), fiind înlocuit cu nominativul (*Abălaşa, Aioana, Acristina, Aciobănița, Acostăchioaie, Acatrina* etc.)" (Oancă 2010: 9).

Structura cu articolul posesiv-genitival aglutinat s-a consolidat în Moldova, în secolul al XIX-lea, funcționând ca supranume, care a devenit ulterior nume de familie oficial.

Nomenclatorul onomastic actual înregistrează încă un număr impunător de nume de familie care mai păstrează reminiscențe ale acestui gen de denominație: *Ababei, Acatrinei, Acălugăriței, Achilina, Achiri, Acristinei, Adăscăliței, Adochiții, Adomniței, Agafii, Aghenii, Agheorghiesei, Agrigoroaie, Ailenii, Ailoae, Aluimoş, Alupoi, Amaftioaie, Amalanei, Amanjii, Amarfii, Amariei, Amarița, Amihalachioae, Amilachi, Amoaşei, Amoşii, Aniții, Apachița, Apăvăloae, Apetrei, Apetroae, Apopii, Apreutesei, Asaftei, Asandii, Aştifeni, Atasii, Avasiloae, Avădănii, Axanii* etc. Construcțiile genitivale au în structură un substantiv propriu-zis *Ababei*, un derivat moțional feminin: *Acălugăriței, Adăscăliței, Agheorghiesei*, chiar şi în var. coruptă: *Agrigoroaie, Amaftioaie, Apăvăloaie, Agavriloaie*, forme simplificate prin afereză: *A Agafii > Agafii, A Achilinei > Achilinii*, ori genitive refăcute în nominative pseudoprotetice: *Achilina, Amariţa, Apachița*.

Maria Cosniceanu, 1991 menționează şi alte nume de familie, pe baza altor elemente nominale componente, care, din păcate, nu se mai regăsesc astăzi în nomenclatorul oficial: *Buzăneagră, Buzăruptă, Cârjăbabă, Foameră, Frunzălată, Oasenegre, Pareră, Piciormare, Sângerău* etc.[5].

Numele de familie compuse sunt formate prin îmbinarea unor cuvinte, după regulile sintactice obişnuite ale limbii. Pentru analiza comportamentului lor sunt folosite metode şi tehnici specifice limbii comune. Cu toate acestea, numele de familie compuse, constituite ca un micromodel edificator, îşi dezvoltă propriile reguli, care le definesc. Astfel, substantivele nume de familie compuse care se regăsesc şi printre substantivele comune compuse pot să se scrie în acelaşi mod cu acestea, dar, de cele mai multe ori, dezvoltă numeroase particularități în ceea ce priveşte componenta ortografică. Aglutinarea se impune ca mijloc principal de formare a numelor de familie compuse. Atestarea astăzi a formelor *Barbă-Neagră, Bou-Roş, Cap-Bătut, Cap-Mare, Cojoc-Scurt, Coliba-Verde, Copii-Mulți, Gros-Topor, Jocî-Bini, Mîțî-Blîndî, Negruvodă, Papa-Borşci, Porc-Gras, Talpă-Lată* etc. reflectă opțiunea funcționarului de la Serviciul de Stare civilă pentru astfel de variante grafice. Or, conform ultimelor reglementări în vigoare cuprinse în $DOOM_2$, numele de familie compuse din substantiv + adjectiv se scriu într-un cuvânt (cf $DOOM_2$2010: LXXIII). Cu cratimă se scriu numele de familie compuse din două nume de persoane: *Cozma-Adam, Lupu-Gorița, Popa-Condrea, Roşca-Ceban, Rusu-Disculțu, Scut-Cuşnir*etc.; nume de familie cu structura nume de persoană + nume geografic: *Niculescu-Buzău, Rădulescu-Motru* etc. şi numele de familie compuse din nume de persoană + substantiv comun, indicând un rang, un grad, o funcție etc. (indiferent de ordine): *Negru-Vodă* ($DOOM_2$ 2010: LXXIV, 525).

[5] Cosniceanu 1991.

BDD-A29392 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

Existența antroponimelor compuse în actele şi documentele vechi şi menținerea lor în inventarul actual reprezintă o realitate a sistemului denominativ local, bine individualizat între diversele posibilități ale limbii române, în acest sens. Mai mult, antroponimele rezultate din construcții genitivale sau din compuse calificative pe baze adjectivale (*Mână scurtă*) sau verbale (*Fluieră-vânt*) prezintă o frecvență deosebită în spațiul pruto-nistrean. Dacă genitivul apartenenței a generat nume de familie de o parte şi de alta a Prutului, cu alte cuvinte în Moldova istorică, în schimb, antroponimele calificative constituie creații emblematice pentru graiurile basarabene. Promovarea compuselor în cauză ca antroponime se explică prin expresivitatea, transparența lexicală deplină, capacitatea de individualizare a unor astfel de creații, satisfăcând exigențele vorbitorilor. Unele dintre compuse (*fluieră-vânt, papă-lapte* etc.) cunosc o largă circulație în cadrul dacoromânei fără să depăşească condiția de calificative specifice oralității. Ocurență sporită a acestora în graiurile basarabene, ca procedeu de identificare a membrilor unei comunități, în faza premergătoare instituirii numelor de familie, a favorizat translarea automată a acestora în antroponime.

BIBLIOGRAFIE

Asan, Ciobanu 1967 = Finuța Asan, Fulvia Ciobanu, *Cuvintele compuse şi grupurile sintactice stabile*, în *Studii şi materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*, vol. al IV-lea, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Burci, Zăbavă 2003 = Iustina Burci, Camelia Zăbavă, *Câteva observații asupra numelor de familie compuse din Moldova*, în *Limba română* (Chişinău), nr. 11–12, p. 61–66.

Ciobanu 1970 = Fulvia Ciobanu, *Substantivul*, în *Formarea cuvintelor în limba română* vol. I, *Compunerea*, Bucureşti.

Constantinescu 1963 = N. A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, Bucureşti.

Cosniceanu 1991 = Maria Cosniceanu, *Dicționar de prenume şi nume de familie purtate de moldoveni*, Chişinău, Redacția principală a *Enciclopediei moldoveneşti*.

DOOM$_2$. 2010 = *Dicționarul ortografic, ortoepic şi morfologic al limbii române*. Ediția a II-a revăzută şi adăugită, Bucureşti.

Dumbrăveanu 2002–2003 = Albina Dumbrăveanu, *Cu privire la antroponimia regională dialectală din Basarabia*, în *Dacoromania*. Serie nouă, VII–VIII, Cluj-Napoca, p. 165–169.

MEF = *Moldova în epoca feudalismului. Recensămintele populației Moldovei din anii 1772 şi 1774*, vol. VII, partea II, Academia de Ştiințe a Republicii Moldoveneşti, Institutul de Istorie, Chişinău, Editura Ştiința.

Oancă 2010 = Teodor Oancă, *Nume moldovene de familie* (II), în *Academia bârlădeană*, 2 (39), p. 9; http://www.academiabarladeana.ro/Arhiva/re-vista/acad39.pdf

Stan 1957 = Aurelia Stan, *Porecle şi supranume din Valea Bistriței*, în *Limba română*, VI, nr. 5, p. 42–48.

BDD-A29392 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)

COMPOUND SURNAMES EMERGED FROM SYNTAGMS

ABSTRACT

Most of the surnames have originated from the common language. Also from the common language many composition elements, structures and models have been borrowed and over time developed.

Composed anthroponyms are formed by combining words based on the usual syntactic rules. While a compounded word, at the level of the common language, usually means something new, different from the meaning of its parts, in anthroponomy, the value of its elements is kept and together they form a semantic unity, grammatically constructed based on the common language patterns and semantically representing an explanatory micromodel.

Institutul de Filologie
din Ministerul Educaţiei, Culturii şi Cercetării
al Republicii Moldova

BDD-A29392 © 2018 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-15 02:42:52 UTC)